CUDES JOURNAL CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Karadaş, Ö. (2019). Platon'un İdea Düşüncesinin Felsefi İmkani Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 2(2), 267-271.

Research Article

Platon'un İdea Düşüncesinin Felsefi İmkânı Üzerine Bir İnceleme

A Research On Philosophical Possibilty Of Plato's Idea Thought

Özgür KARADAŞ
Kocaeli Üniversitesi
karadas.ozgurr@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7881-9230

DOI: 10.37154/ijopec.2019.13

Makale Bilgisi

Geliş: 02.08.2019
Onay: 17.12.2019

Anahtar sözcükler: İdea, Platon, Töz.

Özet

Antik Yunan'da Sokrates öncesi felsefe doğayı gözlemler ve matematiksel kavramlarla nesneleri ifade eder. Bu da soruşturmacı bir aklın gelişmesini sağlar. Felsefede sistem düşüncesinin gelişimi Platon ile başlar. Platoncu usçuluk İdealar öğretisini ortaya çıkarır. İdealar öğretisiyle Platon tümel olana ulaşmaya çalışır. Böylece teoriyi keşfeder. Bu keşif aynı zamanda Platon'u, dünyanın ilk siyaset bilimcisi yapar. Bu bağlamda Platon'un *Devlet*'i Yunan ahlakının olması gereken bir mahiyetinden başka bir şey değildir. Platon'un *Devlet*'ine varan bu tümdengelimsel/tümel metod İdea düşüncesinden doğar. İdea düşüncesi epistemeyle gelişir. Peki episteme nasıl imkanlı kılınır? İki bağlantı ile bu düşünce açımlanabilir: "tözsellik", "soyutlanmış akıl" *(dionoia)*. Tözsellik, idea düşüncesine özgüdür; ama sınırsız da değildir. Başka bir deyişle tözsellik belli bir formun tikel olanı açıklayışında belirir. Soyutlanmış us da tözselliğin teorik biçimi olarak epistemeye, doğanın özgül işleyişinin dışlanmasıyla varır. Nitekim doğa, Platon'da olarak açıklanır. Böylece anti-doğacı bir "soyutlanmış us" ve sınırlı halde olsa da tözsellik Platon'un İdeasına spekülatif bir içerik katar. Bu içerik de onun felsefesine daima imkan yaratır. Aristoteles, Platon'un "töz"ünü doğa gözlemlerine karıştırarak "*ousia*" olarak açıklar. Dört neden öğretisini de buradan türetir. Aslında bu açıklayış Platon'un düşüncesinin karşıtı değil, açılmış halidir. Çünkü Platon'da tözselliğin sınırlandırılmış -realist kavrayış- biçimi Platon'un anti-doğacı (dünyasal olmayan) bakışını imkansız kılarak Aristoteles'in dünyevi madde-form ilişkiselliğine dönüşür. Yeniçağ felsefesinin bilgi problemi de Antik Yunan'a bağlanır. Bu çağın metafizik ve *a priori* sorunları, köklerini Platon'da bulur. Bu bağlamda deneycilik, metafiziğin reddine girişse de Platon'un soyutlanmış usunu *a priori* olarak yeniden tasarlamak ister. Kant *Saf Aklın Kritiği*'nde, Platoncu teorik aklı sınırlamaya girişir; ancak *a priori* kavrayışla pratik akıl tasarımı yapar. Dolayısıyla epistemenin imkanını 18. yüzyılda bilimin imkanına çevirir. Bir bakıma Hegel de Platon'un İdeasını "evrensel devrimin" imkanını yaratan "tarihsellik" bağlamında kurgular. Platon'un "tözsellik" ve "soyutlanmış akıl" yoluyla temellendirdiği İdea düşüncesinin felsefi kurgusu, Platon sonrası felsefeye imkan yaratması bakımından bu çalışmada incelenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

Article Info

Received: 02.08.2019
Accepted: 17.12.2019

Keywords: Idea, Plato, Subtance.

Abstract

In Ancient Greece, pre-Socrates philosophy observes nature and expresses objects with mathematical concepts. This leads to the development of an investigative mind. The development of system thought in philosophy begins with Plato. Platonic rationalism reveals doctrine of Ideas. This discovery makes Plato the first political scientist in the world. In this context, Plato's *The Republic* is nothing more than Greek Morality. This deductive/universal method that reaches Plato's *The Republic* rises from the Idea thought. The Idea thought develops with epistem. So, how to make epistem possible? This idea can be expounden with two connections: "substantiveness", "abstracted mind"(*dionia*). Substantiveness is specific to the Idea thought; but it is not unlimited. In other words, the substantiveness appears in the explanation of particular. And the abstracted mind also reaches epistem as the theoretical form of substantiveness, with the exclusion of the specific functioning of nature. Indeed, nature is described as nimesis in Plato. Thus an anti-naturalist "abstracted mind" and although limited, substantiveness adds speculative content to

Plato's Idea. This content always makes it possible for his philosophy. Aristotle describes Plato's "substance" as "*ousia*" by mixing it with nature observations. It derives all four doctrines from here. In fact, this explanation is not the opposite of Plato's thought, but it's unfolding. Because in Plato, the limited form of substantiveness -realist conception- turns into Aristotle's earthly matter-form relevance, making Plato's anti-naturalist (non-earthly) view impossible. The problem of knowledge of the modern philosophy is based on Ancient Greece. The metaphysical and *a priori* problems of this age are rooted in Plato. In this context, empiricism seeks to redesign Plato's abstracted mind as *a priori*, even if it rejects metaphysics. In the *Critique of Pure Reason*, Kant attempts to limit the Platonic theoretical mind; but with *a priori* understanding it makes practical mind design. In a sense, Hegel also constructs Plato's Idea in the context of "historicity" which creates the possibility of "universal revolution". The philosophical fiction of the Idea thought, which is based on Plato's "substantiveness" and "abstracted mind", will be examined in this study in terms of creating opportunities for post-Plato philosophy.

1. GİRİŞ

Platon daima değişmekte olan duyumsanabilir nesnelerin kaynağını, özellikle Herakleitosçu felsefe ve sofistlerin varlık ve bilgi düşünceleriyle ortaya koyar. Bu felsefi soruşturmalar, Platon'un ontolojik (varlık bilgisi) görüşüne de ışık tutar. Buna göre, zihnimizde duyular aracılığıyla kavranabilen nesneler bu dünyada benzerlik ve taklit (*mimesis)'*tir. (Aristoteles, 2016, 987a29, s.29) Bu her bir "benzerlik", varlığını bir düşünceden alır. Platon bu düşünceye "İdea" der. (Platon, 2019, 596a, s.335)

Platon'un "İdealar öğretisi"ne göre; İdealar değişebilen, duyularla kavranabilen formlar değillerdir. "Platon'da duyusal yaşam, düşünsel yaşamdan büyük ve aşılamaz bir uçurumla ayrılmıştır." (Cassirer, s.14) Platon, *Parmenides* diyalogunda bu ayrımı şu şekilde soruşturur: "[İ]deaların kendilerini bir yana, bunlardan pay alanları bir yana ayırdın mı?" (Platon, 2014, 130b, s.36), Sokrates diye sorar. Böylece Platon'un İdea öğretisi, "aşkın, öncesiz ve sonrasız" bir varlık bilgisinin ürünü olarak serimlenir. (Cassirer, s.14)

Platon İdea öğretisini oluştururken nelerin İdea olarak kavranabileceğini ve nelerin İdealarının olamayacağını da tastamam açıklar. Bu bağlamda Platon, *Parmenides* diyalogunda; Sokrates'e "gülünç gelebilecek, bayağı, kıl, pislik gibi kavram ve nesnelerin İdeası var mı?" diye sorar. (Platon, 2014, 130c-d, s.37) Sokrates de açık yüreklilikle "hayır" diye cevaplar. (Platon, 2014, 130c-d, s.37) Platon bazı diyaloglarında bu soruyu tekrar eder. Örneğin *Şölen* diyalogunda Sokrates ile Aghaton, "Tanrıları uzlaştıran güzellik sevgisidir, çirkinlik sevgisi diye bir şey yoktur." (Platon, 2018, 201a, s.42) savında uzlaşırlar. Böylece "iyilik", "sevgi", "güzellik" vb kavramlar birer İdea'ya dönüşürler ya da tek bir İdea gibi düşünülebilir halde ifade edilmiş olurlar. Platon'da İdea'lar bu serimlenişiyle ikili bir ayrıma uğrar. Birincisi, kavram varlıkların İdeası, ikincisi de nesne varlıkların İdeasıdır. Platon'un düşünce dünyasındaki bu ayrım, onun düşünsel etkinliğini belirler. Buna göre, Platon "sevgi" kavramını açıklarken; öncelikle sevgiyi her şeyden; duygu ve nesneden üstte tutar. Dolayısıyla o, sevgiyi bütün güzelliklerin, iyiliklerin kaynağı olarak temellendirir. (Platon, 2018, 197b, s.37) *Şölen* diyalogunda "sevgi" kavramının bir sevgi İdeasına dönüşümünü görürüz. Sevgi İdeası bir kavramda ifade edilse de aslında fiziksel doğadaki nesnelerle bir ilişki içinde ortaya çıkar; fakat gerçek anlamını sevgi kavramının kendisini açıklarken ortaya koyar. Yani Sokrates sevgiyi bütüncül olanın tümelin bilgisinin kavranmasının imkanı haline çevirir. Böylece sevgi *(dainoia)* etkinliği sonucu elde edilen kavram(ın)dan epistemeye (bilgi, hakikatin veya İdeanın bigisi) ulaşmanın imkanı olur.

2. PLATON VE TÖZSELLİK

Nesneler dünyası Platon'da yanılgılar dünyası olarak ele alınır. Buna göre duyu organları insanı yanıltır. *Phaidon* diyalogunda güneş tutulmasını izleyen birinin yanılmasından, sudaki yansımaların anlaşılamamasından bahsedilir. (Platon, 2015, 99d, s.104) Bu aldatıcı nesnel dünyaya bir açıklama olarak İdealar kavramı, Platon tarafından felsefe dünyasına kazandırılmıştır. Bir bakıma bu, Atina devlet yapısının ve işleyişinin de teorize edilmiş hali olarak anlaşılabilir. Nitekim Karl Popper bu durumu şu şekilde ifade eder: "[P]laton'un siyasal amacı olan en iyi devlet bile, geniş ölçüde, onun tarihsiciliğine dayanmaktadır; devlet felsefesi için doğru olan bu söz, işaret edildiği gibi, Platon'un 'bütün şeyler' hakkındaki genel felsefesine, Formlar ya da İdealar Teorisi'ne de yayılabilir." (Popper, s.53) O halde İdealar, varlık (nesneler) ve *mimesis* şeyler arasında nasıl bir ilişkisellik aranabilir? Bu dünyayı

açıklayan "pay alma" öğretisi, Paton'un düşüncesinde bir çelişki mi ortaya çıkarır? *Devlet* diyalogunda bir nesnenin görünümü, benzerlik açsından ve taklit olarak soruşturulur. Buna göre benzer varlıklar (nesneler) ve İdealar arasında bir bağıntı kurulurken, taklit ile hiçbir kavramın bağıntısı kurulmaz. (Platon, 2019, 597a-602b, s.337-345) Fakat idea, varlık ve taklit arasında bir sayısal derecelendirme bağı kurulur. (Platon, 2019, 597b, s.338) Platon, *Yasalar* diyalogunda Antik Yunan Devleti'nin katı ve acımasız yasalarına meşruluk kazandırmaya çalışır. (Platon, 2007, 882b-c, s.380) Ancak *Devlet* diyalogunda ise meşruluk kazandırma çabasının çok ötesine geçerek, Atina'nın yasalarının değiştirilemez, "el sürülemez" olduğunu vurgular. (Platon, 2019, 445e, s.148) El sürülemeyen bu yasalar, Platon'un "iyi ve doğru" devletinin uğruna, İdea'ya dönüşür. (Platon, 2019, 449a, s.149) Böylece Platon'da İdea öğretisi kuramlaşarak tözsel ifadesini bulurken, Atina'nın yasalarına dönüşme çabasıyla da tözsel karakterini yitirir. Nitekim yeni-Platoncu Proklas, bir doğa nesnesini İdeayla benzeştirir. "Birinci-olan Varlık'ın üstündedir ve Varlık'ın kendisi değildir, ama Varlık'n nedenidir, idrak edişin ve bütün idrak edilebilir şeylerin üstündedir, yani güneş görmenin ve görülenlerin nedenidir, dediğimiz gibi." (Proklas, s.13) Oysa Platon'da varlık, pay alarak ortaya çıkar. Proklas'ın düşüncesine göre; güneş, İdea ile mi özdeşleştirilmiş olur? Bu bağlamda Uluğ Nutku şunları söyler: "[ö]lümsüz ruhun canlı örneği Sokrates'tir ve adalet İdeası onun Apologia'sıyla ölümsüzleşmiştir." (Nutku, s.20) Dolayısıyla Platon, "iyi ve doğru" devletin ne olması gerektiğini teorize ederken "İdealar" ile "duyumsanabilir nesneleri" eşitlemiş gibidir. Örneğin Platon, *Devlet* diyalogunda sedir örneğini vererek bir soruşturma yapar: Buna göre, sedire "öz"ünü veren bir sedir İdeasıdır; fakat sediri yapan ise bir dülgerdir. Böylece Platon'un düşüncesinde sedir İdeası ile sedir ustası birbirine dönüşmüş olur. (Platon, 2019, 596b-c, s.336-337)

Platon'da antinomi olarak görünen nesne ve İdea ayrımı bir tümelin teorize edilmiş biçimidir. Doğa, nesneler alanı olarak İdea ile karşıtlık içerisinde değil, usçuluk bağlamında bir bütün oluşturmaya yönelir. Bu bağlamda doğa Platon'a göre tek başına kavranamaz, ancak bir tümelin içerisinde anlam kazanır. Buna göre tümel olan açıklanırken doğa dışlanmaz, doğa açıklanırken de tümel olan dışlanmaz. Platon bu bağı usçuluk aracılığıyla, tikel ile tümeli uzlaştırarak kurar. Bu uzlaşma sınırlı tözsel bir içerik yüklenir; çünkü Platon nesneyi nesnede değil, imgede özümser: Dülger kendi imgesinde yiter. (Platon, 2019, 597a, s.337)

3. PLATONCU FELSEFENİN İMKANI

Platon'un tikel ve tümeli ussal kavrayışı kendi ilişkiselliği içerisinde spekülatif bir bağlamdır. Bu spekülatif felsefi alan Platon sonrası felsefeye bir alan açar. Aristoteles bu alanın ilk sürdürücüsüdür. Aristoteles'in doğaya olan bakışı, onu Platoncu varlık anlayışından ayırır. Platon, pay alma ve taklit (*mimesis*) metoduna göre İdealar (tümel) aracılığıyla bu dünyadaki nesneleri (tikel) açıklarken İdea ve nesne keskin bir biçimde ikili ayrıma uğrar. Fakat evrenin açıklanışında bir maddi ve bir biçimsel neden yeterli değildir. (Ross, s.174) Çünkü pay almanın ucu açık bırakılarak, belirsizleştirilmiş ve zamandan soyutlanmıştır. "Kendilerinden pay alan ezeli ebedi şeylerle birlikte Platon'un ezeli-ebedi formları, oluşun neden sonra değil de şimdi cereyan ettiğini açıklamamaktadır. Bu süreci tek başına maddeyle açıklamak da bizi ileriye götürmemektedir." (Ross, s.174) Dolayısıyla Aristoteles, Platon'da keskinleştirilerek yapılan form ve madde ayrımını "[m]adde töz'e yakındır, hatta bir biçimde tözdür..." ifadesi ile bu iki kavramı birbiriyle içiçe geçirerek ortadan kaldırır (Aristoteles, 2019, s.47).

Bir kere daha vurgulamak gerekirse Aristoteles Platon'un varlık anlayışını "zaman açmazı" ve varlık kavramlarının "aşkın olması"nı eleştirir. Bu bağlamda Aristoteles, bir süreci (zamanı) ve aşamaları gerekli kılan "oluş" (*genesis*) kavramını öğretisinin temeli olarak serimler. Oluş aynı biçimde gerçekleşmese de Platon'da da mevcut ve maddi, formal nedenlere içkindir. Bunların yanı sıra Aristoteles "hareket ettiren" neden ve ereksel (*telos*) nedeni "*Genesis*"i açıklamak için kullanılır.

Aristoteles, Platon'un yarattığı spekülatif alanda felsefi düşüncesini ortaya koyar. O, Platon'un "pay alma" öğretisini eleştirir. (Aristoteles, 2016, s.29-30) Fakat Aristoteles'in bu girişimi Platon'dan bir kopuş değildir. Aksine Aristoteles'in düşüncesi, Platon'un tözselliğinin açılmış halidir. Aristoteles'te "düşünce", "*ousia*" olarak kavranır. "*Ousia* yalın cisimler için, söylenir, sözgelişi toprak, ateş, su ve bunlar gibi diğerleri; ayrıca genel olarak cisimler ve bunların birleşimleri, canlılar ve *diamon'*u olanlar ve de bunların kısımları; bunların hepsine de *ousia* denir." (Aristoteles, 2016, 1017b10, s.121) *Ousia* iki anlamda kullanılır: Hiçbir başka şey için söylenmeyen en son taşıyıcı ve bu-belirli-şey (çıkarıldığında parçası olduğu bütün darmadağın olan her kısım, sözgelişi cisim için yüzey-bağzılarının dediği gibi- ve yüzey için doğru; ve genel olarak sayı'nın da bu türden oduğu düşünülür.) ve müstakil olabilen, öte

yandan tek teklerin form ve biçimidir. (Aristoteles, 2016, s.121) Buna göre, doğa veya nesneler dünyası kendi nedenini de içinde taşır. Aristoteles'in *ousia*'sı tümel ve tikel kavramsallaştırmasını, madde ve form kavramsallaştırmasıyla yeniden tasarlar. Madde aracılığıyla form kavranır; fakat madde formun tohumunu içinde taşır. O (madde) her an form olabilme potansiyeline sahiptir. Böylece Aristoteles, Platon'un yarattığı spekülatif alanı, doğa gözlemlerine ağırlık vererek, duyusal varlıkları felsefesinde açımlayarak yeniden tanımlı hale getirir. Buna göre Aristoteles'in dört neden öğretisi daha doğacıdır. Dolayısıyla tözsellik Aristoteles'te daha çok sınırlanmış olur. Bu da Aristoteles'in spekülatif alanda kendi felsefi imkanını genişletir.

Yeniçağ felsefesinin metafizik ve *a priori* sorunları, köklerini Platon'da bulur. Örneğin Kant, *sentetik* bilgi teorisini Platon'a kadar götürür. Hatta bu yargının kökünü Platon'da keşfeder: "İdealar yaratıcıları olan Platon için kendilerinde şeylerin kök-imgeleridirler ve kategoriler gibi yalnızca olanaklı deneyim için anahtarlar değildirler. Onun görüşüne göre idealar en yüksek ustan doğmuşlar..." (Kant, s.183) Bu bağlamda Platon'un ontolojisinin ışığındaki bilgi öğretisine göre yargılar duyusal engele (Kant, duyusal yargıları bilimsel görüşünün temellendirmesi bağlamında sallantılı bulur. Dolayısıyla Kant zaruri ve kesin bilgiyi arar.) bağlanmaz, dolayısıyla kesin bilgi olarak sürekli artar, genişler. Böylece kesinleşen bu yargılar Kant'ta bilimin imkanına dönüşür. Kant bir bakıma Platon'un en yüksek us düşüncesini olanaklı kılmaya çalışır. Olanaklı kılınan düşünce aslında bilgidir. Nitekim Kant bilgiyi pratik bir bağlamda inşa ederek bilimin temellerini de atmış olur.

4. SONUÇ

Platon nesneler alemini yanıltıcı olarak tanıtlamıştı. "Nitekim akış halinde olanların bilgisi olamaz." (Aristoteles, 2016, 1078b7, s.313) O halde Platon'a göre bu alemden bir bilgi elde edilemez, bu dünyayı kavrayan, açıklayan bir epistemolojik görüş de kurulamazdı. Peki bu koşullar altında, Platon'un epistemolojik görüşü neden önemlidir? Başta, denilebilir ki bir nesnenin kalıcı bilgisi onu yargılamamızı sağlar. Platon'un epistemolojisi bunu imkanlı kılar. Phaidon diyalogunda Sokrates şöyle der: "[t]eorilerin içindeki hakikati anlamaya çalıştım." (Platon, 2015, 99e, s.104) Buna göre, "hakikat" bir bilgidir; tikellerden ziyade tümellerin bilgisidir. Platon'da hakikat arayışı onun felsefesini evrenselleştirir. Evrensel mahiyetteki Platon felsefesi realist bir kavrayışa sahip olsa da varlığı, evreni kavrarken kullandığı soyut kavramlar onun felsefesini spekülatif kılar. Ancak Platon'da ortaya çıkan spekülatif alan felsefenin bir problemi değil gelecekte yeniden üretimine dönüşür. Çağlar arasındaki tüm düşünsel kırılmalarda Platon'un tözsel ve spekülatif-siyasal teorisinin belirleyici rolü ve felsefi etkisi, Platon sonrası felsefede yakından görülür.

KAYNAKÇA

Aristoteles (2016 Ocak). Metafizik 2.Basım. Çev. Sev, Y.G.. Pinhan Yayıncılık: İstanbul.

Aristoteles. (2019). Fizik 7.Baskı. Çev. Babür, S.. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Cassirer, E. (1993). İnsan Üstüne Bir Deneme. Çev. Arat, N.. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Kant, I. (2002). Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena 3.Baskı. Çev. Kuçuradi, I. ve Örnek, Y.. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları: Ankara.

Nutku, U. (2016). Varoluş ve Tarihsellik. Doğu Batı Yayınları: Ankara.

Platon (2007). Yasalar 3.Basım. Çev. Şentuna, C. ve Babür, S.. Kabalcı Yayınevi: İstanbul.

Platon (2014). Parmenides 4.Basım. Çev. Babür, S.. İmge Kitabevi: Ankara.

Platon (2018). Şölen-Dostluk 16.Basım. Çev. Eyüboğlu, S. ve Erhat, A.. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Platon (2015). Phaidon 2.Basım. Çev. Akderin, F.. Say Yayınları: İstanbul.

Platon (2019). Devlet 38.Basım. Çev. Eyüboğlu, S. ve Cimcoz, M.A.. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Popper, K. (2014). Açık Toplum ve Düşmanları 4.Basım, Çev. Tunçay, M. ve Tepe H.R.. Liberte Yayınları: Ankara.

Proklas, D. (2006). Platon'un Parmenides Diyalogunun Yorumu (141e-142a) 1.Baskı. Çev. Özügül, O.. Pencere Yayınları: İstanbul.

Ross, D. (2011). Aristoteles 1.Baskı. Çev. Arslan, A.. Kabalcı Yayınevi: İstanbul.